

Machiavelli'nin “Hükümdar” Adlı Eserinin Osmanlı Türkçesine Çevirisi Üzerine

On Translation of Machiavelli's “Prince” into Ottoman Turkish

Rukiye AKKAYA*

Öz

Osmanlı modernleşmesinin düşünsel zeminindeki ana eksen, devleti algılamada temel bir değişikliğe işaret etmektedir. Batı kaynaklı temel siyasi metinlerin Osmanlı Türkçesine tercümelerinde bu algı değişimi açıkça görülür. Avrupadaki ulus-devlet dönüşümünü iyi değerlendiren Osmanlı aydınlarının, Batıdaki siyasal dokuyu değiştiren önemli eserleri tercümeler yoluyla aktarmaları, zamanlama açısından da dikkat çekmektedir. Osmanlı-Türkçesine oldukça geç bir tarihte çevrilen “Il Prince”ın tercümesinin üzerinden tam yüz yıl geçti. Güçlünün tahakkümündeki uluslar arası hukuka hapsolunan bir iradenin diriliş döneminde; meşruiyet ve hikmet-i hükümet ilkesini tam da Batılı anlamıyla açıklayan Machiavelli'nin “Hükümdar”, Osmanlı İmparatorluğu'nun günbatımında yayınlanmıştır. Bu çalışmada, Mehmet Şerif Paşa tarafından yapılan, İstanbul'da 1919 tarihinde yayınlanan, Machiavelli'nin; nahoş anılan ama eskimeyen eseri “Hükümdar”ın (Il Prince) tercümesi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Machiavelli, Hükümdar, Osmanlı Türkçesi, Şerif Paşa, Genel Kamu Hukuku*

Abstract

The main axis of the intellectual basis of Ottoman modernization points to a fundamental change in the perception of the state. This change of perception is clearly seen in the translation of the main political texts of Western origin into Ottoman Turkish. The translation of important works that changed the political fabric in the West, by the Ottoman intellectuals who made good use of the nation-state transformation in Europe, were also remarkable in terms of timing. A hundred years have passed since the translation of “Il Prince”, which was translated into Ottoman-Turkish at a very late date. In the resurrection of a will that is imprisoned in the international law under the domination of the strong, Machiavelli's “Prince”, which explains the principle of legitimacy and reason of state in a Western sense, was published in the sunset of the Ottoman Empire.

In this study, the translation of Machiavelli's notorious but ageless work “Il Prince” which was published by Mehmet Sherif Pasha in 1919 in Istanbul was examined.

Keywords: Machiavelli, Prince, Ottoman Turkish, Sherif Pasha, General Public Law

* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı, E-Mail: rakkaya@marmara.edu.tr

GİRİŞ

Siyasi tarihte, "kötülöklere övgüler yağdırdığı" için övölmeyen Machiavelli; siyasi pratikte, tavsiyeleri içten içe onaylanan, merakla okunan özel bir isimdir. Onda; Rönesans insanının sanatı kucaklama coşkusunu, hümanizmini değil; siyasete hükmeden gücün hikmet-i hükümetini, laik iktidara duyulan ihtiyacın nedenlerini okuruz. Rahatı kaçan bir "hükümdar" olarak; kendilerine iftira edilen hükümdarların savunmasını üstlenen ve "*Hükümdar*"ın, *kutsal ahlâk kurallarını*"¹ bozduğunu söyleyen Büyük Frederik, Machiavelli'nin "zehrine" karşı "panzehir" yazmıştır. Cassirer; Hükümdar'ı, modern siyasi dünyanın kullandığı tehlikeli bir silah olarak tanımlamıştır.²

Machiavelli'nin Hükümdar ya da Prens adıyla en bilinen eseri, Osmanlı Türkçesine oldukça geç bir dönemde çevrilmiştir. Nitekim Hükümdar (le Prince); 1318 tarihli (1902) Osmanlı İmparatorluğu topraklarına girmesi, bu topraklarda tercüme edilmesi ve basılması yasaklı eserler listesinde dir.³ "Hükümdar"ın ilk çevirisinin, I. Dünya savaşını kaybeden Osmanlı İmparatorluğu topraklarının, hemen hemen uluslar arası bir işgale uğradığı döneme rast gelmesi bakımından dikkat çekici bulduğumuzu eklemeliyim. Bununla birlikte; 19.yüzyıl Avrupası'nın, Osmanlı topraklarında güttüğü siyaset dolayısıyla, İmparatorluktan ayrılma amacı taşıyan halkların; Machiavelique düşüncüyü, Machiavelli'nin eserlerinden daha önce kavranmış olması şaşırtıcı değildir. Balkan Slavları arasında ulusal bilincin köklerini Rönesans'a, oradan da Machiavelli'nin Prens'ine bağlayan İlber Ortaylı; bu siyasetin daha 16.yüzyılın sonu ve 17.yüzyılın başlarında Slav topluluklarında, İtalya ile yoğun temaslarda bulunan aydın kesiminde taraftar bulduğunu ve Slav birliği amacı güden girişimlerde göröldüğünü belirtiyor.⁴

Ahlâki yönden insanı dilemmada bırakan; Makyavelizmin kitabı, Genç Osmanlılar'ın merak ettiği ama okuyucuyla buluşturma konusunda pek iltifat etmediği bir eser gibi görünmektedir. Namık Kemal'in, Mustafa Asım Bey'e yazdığı mektuptan; Asım Bey'in daha 1888'de kitabı tercüme etmek için ısmarladığı, ancak Namık Kemal'in Machiavelli hakkındaki olumsuz görüşlerini okuyunca, bu isteğinden vazgeçtiği anlaşılıyor.⁵ Namık Kemal; Machiavelli'yi "*âlem-i insâniyyetin başına belâ olmuş*"⁶ bir şahsiyet olarak tanımlar.

Cemil Meriç, Osmanlı padişahları içinde IV.Murat'ın, "Hükümdar"ı ilk okuyanlardan biri olduğunu; 17.yüzyılda eser in tekrar Türkçeye çevrildiğini belirtmektedir.⁷ Prens'in ilk çevirisinin,

1 Büyük Frederik, Makyavel'i Çürütme Denemesi (Voltaire'in Önsözü ile), Çev.Vahdi Hatay, Remzi Kitabevi, İstanbul, t.y., s.103.

2 Ernst Cassirer, Devlet Esanesi, Çev.Necla Arat, İstanbul, 1984, s.122.

3 Memalik-i Mahrusâ-i Şahâneye Duhulü ve İntişârı Memnu Bulunan Kitâb ve Risâil-i Meşruânın Esamesine Mebyin Cedveli, Catalogue des livres et des brochures don't l'entrée dans l'Empire Ottoman a été interdite, Matbâ-yı Âmire, 1318, s.7. [Eser adı; Machiavel, Le Prince, Paris olarak geçmektedir. ç.n.]

4 İlber Ortaylı, İmparatorluğun En uzun Yüzyılı, Hil Y.,İstanbul, 1995, s.52 ve 56.

5 Fevziye Abdullah Tansel, Namık Kemal'in Husûsi Mektupları IV, Türk Tarih Kurumu Y., Ankara, 2013, s.550.

6 İbid.s.550.

7 Cemil Meriç, Umrandan Uygarlığa, İletişim Y.,İstanbul, 2014, s.181.

Tanzimat döneminde Hariciye Nazırı Rifat Paşa ile Abru Efendi tarafından yapıldığını ifade eden Hilmi Ziya Ülken; bu çevirinin tarihini, yayınlanıp yayınlanmadığını söylememiştir.⁸ Ülken ayrıca; “Prince”in ilk tercümesinin Haydar Rifat Bey tarafından, II. Meşrutiyet döneminde yapılmaya başlandığına ve “Zekâ” mecmuasında bir kısmının yayınlandığına, bu tercümenin de tamamlanmadığına ilişkin bilgi vermektedir. Haydar Rifat’ın bu girişiminin ardından, Damad Şerif Paşa (Damad-ı Hazret-i Şehriyâri, Çavdarlı)⁹ eseri tam metin olarak çevirmiş,¹⁰ 1335 tarihinde (1919), İstanbul’da yayınlanmıştır.

Mütercimın Mukaddimesi ve Çeviri Metin Üzerine

Eserin, 1865 Paris baskılı Fransızca tercümesinden¹¹ tespit ettiğimiz kadarıyla Şerif Paşa, tercüme esnasında hiçbir bölümü atlamamıştır. Ulaştığımız metin, İBB Atatürk Kitaplığında, Demirbaş Numarası: Bel_Osm_K.00624 ve Yer numarası 321.6 MAC 321.6 MAC 1335/1338/1919 ile kayıtlıdır. ¹² Tercümenin sonuna eklenen; “tercümenin tarih-i ikmâli” ¹³ notundan, Şerif Paşa’nın çalışmayı 1330-1332 (1914-1916) yılları arasında gerçekleştirdiği; başlangıç kısmındaki sözlerinden ise tercümenin, Fransızca’dan yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak kaynak metnin künyesi belirtilmemiştir.

Kitabın başlangıcında, sayfa 1-33 arasında; “Mukaddime-i Mütercim” başlığı ile tercüme yapan Şerif Paşa tarafından yazılmış uzun bir metin bulunmaktadır. Machiavelli’nin yaşamının, yaşadığı dönemin ve çevirdiği kitabın önemini anlatıldığı “giriş” niteliğinde bu bölümde, devletler arası hukukun gelişimi ve siyasi bir tavır olarak Makyavelizm’in değerlendirmesi de yapılmıştır.

“İtalya meşâhir-i siyâsiyun ve müverrihlerinden Machiavelli’nin idâre-i umuru; devlette düsturu-u hareket olmak üzere Medici hanedanından muhteşem lâkablı ma’rûf Floransa dukası Loren’e takdim ettiği Prens namlı eseri, meşhur ve muteber bularak; hemen başlıca lisân-ı garbiyeye tercüme ve defaâtle şerh ve tahşiye edilmiş olduğundan, eyyâm-ı hâlî-yede mütalaa edeceğim “Hükümdâr” ünvanı ile Fransızca nüshâsından nakl etmiş idim. Bu kitap, târih-i telifinden beri kıymetinden hiçbir şey kaybetmemiştir.”

8 Hilmi Ziya Ülken, Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Y., İstanbul, 1992, s.51.

9 Şerif Paşa (Çavdarlı); 1290’da doğmuş, 1310’te Mülkiye’den mezuniyetinin ardından 1319’da Sultan Abdülaziz’in kızlarından Emine Sultan ile evlenerek saraya damat olmuştur. II. Meşrutiyetin ilanına kadar Şuray-ı Devlette görev yapmıştır. II. Meşrutiyet döneminde Şuray-ı Devlet Başkanlığı da yapan Şerif Paşa, Dâhiliye Nazırlığı’na atanmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra hanedan üyesi olması nedeniyle ülke dışına çıkmış, 1958’de vefat etmiştir.

10 Hilmi Ziya Ülken, Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü, İş Bankası Y., İstanbul, 2011, s.249.

11 Nicolas Machiavel, Le Prince, traduc. C.Ferrari, 1865, Paris.

12 Machiavel; Mütercimi Mehmed Şerif Paşa (Damad-ı Hazret-i Şehriyâri, Çavdarlı); Kütübhane-i Sudî, İstanbul, Hukuk Matbaası, 1335 (1919).

13 [Machiavel], Hükümdar, s.169. [Aynı eser incelenmiş olduğundan takip eden atıflarda, sadece kitabın adına ve sayfa numarasına yer verilmiştir.]

Arkasından, "Harb-i cihân-ı şümülün zuhuruyla, Machiavelli'nin siyâsetinin bir kere daha teslim edildiğine"¹⁴ değinilmiştir. I.Dünya savaşının ortaya çıkmasına neden olan siyasal atmosfer; Şerif Paşa'yı, siyasi düşüncede "Makyevelizm" olarak anılan stratejiyi açıklamaya itmiş olmalıdır:

*"Machiavelli'nin kavâid-i ahlâka mugayyir mülâhâzat ve mütalaat serd ve beyânlarında, cari olan münasebetin usul-ü menfaat bulunmasına ve umûr-i siyâsiyyede en büyük mahâretin; ketm-i hakikat ve icâb-ı maslahata göre hareket etmekten ibaret olmasına binaen "selâmet-i devlet" ve "menfaati-i memleket" için her türlü vesâiti her icraatı mazûr ve meşru addeder ki "neticenin memdûhiyeti vesâitin meşruiyetini celb eder" düsturu tavsiye edildiği için nâm-ı hain lafzıyla müterâdif itibarı "Machiavelizm" olmas, kitâb-ı lügatte "hyânet" tâbiri ile tefsir ve işâret edilir."*¹⁵ "Münasebet-i düveli siyâsiyenin yönünü görmek bakımından, Machiavelli'yi iyi anlamak gerektiği"ni ekleyen Şerif Paşa, "ilm-i hukuk-ı düvel"e dikkat çekerek devletler arası hukukun bir güç politikası olduğunu özellikle belirtir.

Devletler arası hukuka hâkim olan güç politikasının yeni bir boyut kazandığı I.Dünya savaşından sonraki gelişmelerden hareket eden Şerif Paşa, devletlerin birbirleri ile ilişkilerinin, aslında belirli bir diplomasinin arkasında gerçekleşen stratejik hareketlerle yürüdüğünden bahsetmektedir. Ayrıca ülke çıkarlarına yönelik söz konusu güç politikalarının uygulanmasında, gücü elde tutmak ve diğer(ler)ine hükmetmek için her türlü aracın kullanılmasında bir kötülük olmadığını; aksine devlet menfaatlerinin bunu gerektirdiğini, çünkü devlet menfaatlerinin "duygusallık" kaldırmadığını açıklamaktadır. Elbette bu politikanın en iyi irdelendiği kitabın, Batı siyasi tarihinde önemli bir yeri olan, ünlü "Prens" adlı eser olduğu vurgulanmıştır. Şerif Paşa; eseri bu nedenle tercüme ettiğini, yazarının kötü ününe rağmen, kitabının ve yazarının Batı siyasi düşüncesini değiştiren önemli bir isim olduğunu söyledikten sonra, Machiavelli'yi ve tercüme eseri okuyucuya tanıtmaktadır.

Machiavelli'nin övüldüğü bu kısımlarda; kitabın aslında "hikmet-i hükümeti" anlattığı, yani devletin çıkarlarının korunması için "gerekeni yapma"nın gerçek bir siyasi zorunluluk olduğu ifade edilmiştir:

*"Machiavelli, ilm-i hukukun en mühim esaslarını ilk defa olarak meydana koyduğu bu eserinde; kavâid-i ahlâka mugayyir mülâhâzat ve mütalât serd ve beyân olunan münasebet-i siyâsiyenin menfaat bulunmasında ve umur-u siyâsiyyede en büyük maharetin ketum-u hakikat (ketm-i hakikat) ve icâb-ı maslahat olduğunu söylemiştir. Ketm etmekten ifade "selâmet-i devlet" ve menfaat-i memleket" için her türlü vesâil ve tedbirin müraaatını mazûr ve belki meşru addederek (netâicin memdu, heyet-i vesâitin makdu heyetine sâlibdir.) düstûr-u m'rûf-u hükmüne itibar ettiği için, (tavsiye ettiği için ç.n.) "nâm-ı hâin" lafzıyla ve "Machiavellizm" kelimesiyle "hayasız" tâbiri ile tefsir-i işâret edilir."*¹⁶

14 Hükümdar, s. 4.

15 Hükümdar, s.5.

16 Hükümdar, s.5.

Şerif Paşa; burada, Machiavelli'nin gerçekçi siyasetinin Batı dünyasında bir taraftan benimsenip diğer taraftan ahlâk dışı bulunmasına değinmiştir. Arkasından, hukuk ilminin bölümlerine atfen, Machiavelli'nin eserinin devletler hukuku ile birlikte okunması ve anlatılması gerektiği açıklanmaktadır. Burada; hukukun, Roma hukukundan gelen klasik ayırımına yer verildiğini görüyoruz:

“İlm-i hukuk, mevzuu itibarıyla hukuk-ı umumiyye ve hukuk-ı husussiyye; ve hukuk-ı umumiyye dahi hukuk-ı umumiyye-i dâhiliye ve hukuk-ı umumiyye-i hâriciyye taksim olunmuştur. Devletlerin yekdiğeri ile arasında câri olan münasebet ile âkvam-ı muhtelifelerinde muamelâtın müstenid olduğu kavâidi tanzim eden hukuk-ı umumiyye-i hariciyye (ilm-i hukuk-ı düvele) taksim olunur.”¹⁷

I.Dünya savaşı yıllarına atıfla, bu tarihlere kadar devletler hukuku alanında pek çok kitap yazıldığını belirten Şerif Paşa, devletler hukukunun, “hükümran devletler” arasındaki ilişkileri düzenleyen bir alan olduğunu belirtmektedir. Devletlerarası hukuk, devletlerin “hür ve müstakil” olmaları şartıyla, aralarındaki diplomasiyi ve münasebetleri belirli ilkelere bağlayan bir hukuk dalı olarak doğmuştur. Bunun yanında; “*el-hâkim-ül gâlib*” hükmü, *beşeriyetin devam ettiği sürece tartışmaya itibar ettiği bir konu olacaktır*”¹⁸ sözleriyle aslında devletler arasındaki ilişkilerde hâkim olan ve bugün de tartışılan “güçlünün hukuku” ilkesine değinilmiştir.

İlerleyen sayfalarda, Machiavelli'nin bu eseri kaleme alma nedenleri açıklanmakta; yazarın siyasi yaşamından bahisle 15.yüzyılda İtalya'da hâkim olan siyasal atmosfer aktarılmaktadır. O dönemlerde İtalya'nın, küçük konsüllerle yönetilen şehir devletlerinden oluştuğu ve bu devletler arasındaki rekabetin yarattığı olumsuzluklar uzun uzun ele alınmıştır. Şerif Paşa, Machiavelli'nin dış politikayı çok iyi takip eden küçük bir bürokrat olarak; Hükümdar'ı, aslında İtalya'nın birliğinin sağlanması için yazdığını¹⁹ eklemeyi unutmamıştır.

Makyeveli'nin ahlâk anlayışı üzerinde durulmuş; “*katl etmeyi, hıyâneti, hilâf-ı vaadi, hileyi açıkça övmese de bir hükümdârın “selâmet-i devlet” ve menfaat-i memleket*” için, bu ahlâk dışı görünen fiilleri işlediğinde; “*kötülük, zâlimlik ve ahlâksızlıkla suçlanmaması*”²⁰ gerektiği söylenmiştir. Şerif Paşa'ya göre; Machiavelli;

“kendi devrinin ahlâk anlayışını sorgulayan bir levhâ yazmıştır... Rönesans döneminde, 17.asrın sonuna doğru Avrupa'nın ahvâl-i siyâsiyesi süratle tebdil ve hükümdârların tabasına karşı olan mevkiin tahviliyle, nüfuz ve iktidar artık tezlizden (hor ve hakir görmekten ç.n.) kurtulmuştur. Hükümdâr olan hanedan, yedinde istikrar etmiş ve derbeylik usulü ve zâdegân (soylular ç.n.) imtiyâzâtı refedilmiştir (lavgedilmiştir ç.n.). Hükümdârların umurun menfaati ve selâmeti için hizmet ve himâyet vazifesiyle kendilerini

17 İbid.

18 Hükümdar, s.10.

19 Hükümdar, s.14.

20 Hükümdar, s.20.

mükellef bildiği cihetle, zulüm ve istibdadın yerine adl ve vedâd (adalet ve iyilik) kâim olmuştur".²¹

"... "selâmet-i devlet" ve menfaat-i memleket" düsturunun, medeniyet ve ilim ve mağfîret ile iftihar eden Avrupa'da devam ede gelen âzimey-i hâzırada misaller bulmak âsân olup (kolay olup ç.n.), kabul-ü siyâset ile akd ve tanzim ve ile tevkid ve tahkim edilen ahitnâmelerin bir vesileyle fâsîh ve iptal"²² yollarına gidilebileceğini de söyleyen Machiavelli, bunun bir mutlak sadakat ölçüsü olmadığını da ifade etmektedir. "Çünkü siyâsetin ve ahlâkın; yani kavâid-i âhlakın; biri devlete diğeri efrada âid olmak üzere iki nevi telakki olunup; bunlar yek diğlerinden bütün bütün başka olur."²³

Bu "giriş" kısmının sonunda; "Prens'in, Selâtin-i Osmaniyeden, Sultan Mustafa Han-ı Sâlis Hazretleri'nin²⁴ emri ile lisân-ı Osmaniyeye tercüme edilmiş olduğu, ve bu nüshây-ı mütercemenin saray-ı hümayun kütüphanesinde bulunduğunu"²⁵, ancak bu nüshanın hiçbir zaman ele gemediğini söylemektedir. Şerif Paşa; son olarak, tercüme esnasında karşılaşılan sorunlara değinerek, mütercimlerin çok iyi bildiği gibi hatadan kaçmak neredeyse imkânsız olduğundan, okuyucuların yapılan yanlışları ve hatalı bulunan yerleri lütfen iletmelerini rica etmektedir.²⁶

Bilindiği gibi Machiavelli; öğütlerinde, tarihte yer alan pek çok kral ve devlet arasında karşılaştırma yaparak, söylediklerini somutlaştırmak istemiştir. Osmanlı İmparatorluğu ve Türkler'den bahsedilen satırlarda birkaç durum açıkça övülmüş ve örnek gösterilmiştir. Eserin bu kısımlarına dikkatle baktığımızda; Şerif Paşa, bazı deyişleri değiştirse de metne bağlı kalmıştır. Hükümdar'ın 3. Bölümünde, başka devletlerin topraklarını fetheden devletlerin, ele geçirdiği yerlerde kalıcı olmaları ve tutunmaları için örnekler verirken; en iyi çarelerden birinin, işgal eden gücün gidip oraya yerleşmesi olduğunu söylemiş ve Türklerin fethettikleri yerlere yerleşmeleri övülmüştür. Şerif Paşa; orijinal metinde yer alan "Türkler" i; "pâdişâh-ı âli Osman" olarak çevirerek "pâdişâh-ı âli Osman, Yunanistan hakkında bu veçheyle hareket etti"²⁷ demektedir.

"Hükümdar'ın 4.bölümüne özellikle baktığımızda da yine eserin tercümesinin aslına sadık kaldığı görülmektedir:

"Devlet-i Osmaniye, bir pâdişâh tarafından idâre olunur. Diğerleri kâffeten memâlik-i münzilesindedir (diğerlerinin tamamı ona tabidir. ç.n.).²⁸ Memleketini muhtelif sancaklara taksim

21 Hükümdar, s.29.

22 Hükümdar, s.30.

23 Hükümdar, s.31.

24 Lale Devri padişahlarından III.Mustafa (1717-1774), III.Selim'in babasıdır.

25 Hükümdar, s. 32.

26 İbid. s.33.

27 İbid.s.43.

28 Bu kısmı, Prens'in 1865, Paris baskısı ile karşılaştırdığımızda; Şerif Paşa'nın, tercümeyle hiçbir cümleyi atlamadan gerçekleştirdiğini görüyoruz. Bununla birlikte Machiavelli "Sultan" ya da "Padişah" yerine "büyük-Türk" (*Grand-Turc*) ifadesini kullanmıştır. Fransızca metinde "diğerlerinin tamamı ona tabidir" yerine "diğerlerinin tamamı köledir"

ile mirlivalar gönderir. Onları keyfe mâ yeşâ tebdil ve geri celbeyler. (Onları dilediği gibi değiştirebilir ya da geri çağırabilir. ç.n.). Oysa Fransa kralı, çok büyük bir asilzadeler kesimi arasındadır..” “Bu iki devlet, kemâl-i tetkik olunur ise görülecektir ki; devlet-i Osmani’yi zapt ve teshîr etmek zor; lakin bir kere zapt olunduktan sonra muhâfazası pek sehlidir (kolaydır ç.n.)”²⁹

Şerif Paşa, Osmanlı toplumu ve Osmanlı idaresi hakkında Machiavelli’nin açıklamalarını olduğu gibi aktarmaktadır: “Böyle bir devleti zapt etmek oldukça güçtür. Buna teşebbüs edecek kişi, devleti içeriden işgâle çağıran bir kişi bulamaz, halka gelince; “cümlesi hükümdârlarına bend ve [onun ç.n.] bir keşidesi bulunduğundan onları ifsâd pek güçtür” ... “Bu suretle, her kim Türklere hücum edecekse karşısında, onları hem dest-i ittihâd görmeye muntazır olmalı”³⁰ (el birliği içinde görmeye hazır olmalı ç.n.); Türklerin kendi içindeki karmaşaya değil, kendi kuvvetine güvenmelidir.³¹

Askeri sistem ve ordu düzeninin anlatıldığı ve yine Türklere atıf yapılan 13.Bölüm; metne sadık kalınarak çevrilmiştir: “Kostantiniye imparatoru, civâra mukavemet etmek için Yunanistan’a, on bin Türk asker ithâl etti ki, bu asker hitâm-ı muharebeden sonra Yunanistan’ın ehl-i İslâm’a dahlinin iptidâ’ bir mübdei oldu (Yunanistan’ın, İslam topraklarına katılmasının ilk dayanağı oldu ç.n.)” .³²

Hükümdar’ın nefret edilmekten nasıl korunacağını anlatıldığı 19.Bölümde Machiavelli, Osmanlı’daki kapıkulu askerlerine değinmektedir. Kralların, merkezden uzak bölgelerdeki askeri değil, halkı memnun etmesi gerektiğini söyleyen Machavelli, Osmanlı İmparatorluğu’nu (ve Sudan’ı) bunun dışında tutar. Şerif Paşa, tercümesinde bu kısımları da olduğu gibi aktarmaktadır:

“..kaffeten hükümdârın, pâdişâh-ı âli Osman ile mezra-ı Sudan müstesnâ olmak üzere, askerden ziyâde ahâlîye tesire muhtâçtır. Pâdişâh-ı âli Osmani istisnâ ederim. Çünkü takriben on iki bin piyade ve on beş bin süvariden mürekkebe olub, devletini emin ve kuvvet bulunan ve binâen ahâlîyi muhâfazaya mecbur olan bir orduyu dâimâ salâh (iyi, rahat ç.n.) altında tutmaya mecburdur.”³³ Çünkü Osmanlı devletinde, güvenliği sağlayan ve devleti güçlü kılan piyade ve atlı askerler, sürekli olarak Padişah’ın yanındadırlar ve bu yüzden Osmanlı Padişahı; başka hiçbir nedene bakmaksızın, askerle iyi geçinmek zorundadır.³⁴

SONUÇ

Genel Kamu Hukuku dersinin temel metinlerinden biri olarak ele aldığımız Hükümdar’ın ve Şerif Paşa’nın yaptığı bu tercümenin içeriğine dayanarak, belirli bir nesnel sonuca ulaşmak

(*tous les autres sont des esclaves*) ifadesi yer almaktadır. Le Prince, traduc. C.Ferrari,1865, Paris, s.72.

29 Hükümdar, s.54.

30 İbid. s.55.

31 İbid.

32 Hükümdar, s. 102.

33 Hükümdar, s.137.

34 İbid.

niyetinde olmadığımızı belirtmek isterim. Bununla birlikte; ağır sansür koşullarını bir tarafa bırakarak – çünkü yukarıda değindiğimiz; 1902 tarihli yasaklı eserler listesi, hemen bütün Batı siyasi literatürünü kapsamaktadır – Hükümdar'da; Osmanlı İmparatorluğu'na ve Türklere hatırı sayılır ölçüde atıf yapılmasına rağmen, eserin niçin oldukça geç bir dönemde Osmanlı-Türkçesine aktarıldığını sorgulamak gerekir.

Ayrıca bir değerlendirmeye ulaşmak için; Osmanlı-Türkçesine çevrilen Batı kaynaklı siyasi metinlerin belirli bir amaca yönelik girişimler olup olmadığı sorusunu da yöneltebiliriz. Bu amaçların en önemlisi, söz konusu eserleri; yazarından içeriğine, yazıldığı dönemden, yazılma amacına kadar Osmanlı toplumuna tanıtmak; Batı siyasi kültürünün gelişimine büyük katkı sağlamış çalışmaları Osmanlı düşünce dünyasına aktarmaktır. Fikirsal etkiler bakımından, yapılan tercümelemlerin başlı başına bir "düşünme malzemesi" sağlama amacı da vardır. Ancak bu "düşünce malzemesi" okuyucuya, ya çok sınırlı ya çok geç ulaştığı için etkileri de oldukça sınırlıdır.

Ama yine de Giriş kısmında da değindiğimiz gibi; Osmanlı siyasal modernleşmesine damgasını vuran "fikirsal etkiler", devleti algılama biçiminde bir dönüşümü haber vermektedir. Bu "fikirsal etkilerin", uzun bir süre kendini ahlak ve dinden soyutlayamadığı da bir gerçektir. Bu nedenle, Osmanlı aydınları, Machiavelli gibi siyasal iktidarı "ahlak dışı" ve "din dışı" ifade eden zihniyeti; açıkça kabul etmekte, benimsemekte çekince göstermiş olabilirler. Nitekim Namık Kemal'in, Machiavelli'yi "*âlem-i insâniyyetin başına belâ olmuş*" bir şahsiyet olarak değerlendirmesi, kendiliğinden bu durumu açıklar niteliktedir. Bununla birlikte I. Dünya savaşının getirdiği yıkım ve kayıplar; devleti ve merkezi siyasi iktidarı ayakta tutan gücün, uluslar arası ilişkilerde geçerli olan stratejileri güdümlenen siyasetin, belirli bir devlet aklını uygulamaktan geçtiğini göstermiş olmalıdır.